

K V Ě T E N 2 0 1 6

ROMANOVODI

R O M S K Á D U Š E | CENA 20KČ

PATRIK BANGA
O ROMECH
UŽ PSÁT
NECHCI

YOUTUBE
HOAX
MÉDIA
FENOMÉNY
NA SÍTI

O ROMECH
V NORSKU

POTŘEBUJETE STIPENDIUM?

Stipendium pro romské studenty a studentky středních škol a vyšších odborných škol

(stipendium organizace ROMEA):

- Stipendium ve výši 14 000 (SŠ) a 21 000 (VOŠ) ročně
- Podpora při studiu – doučování nebo doplňující kurzy
- Víkendová letní setkání (společné zážitky, školení, získávání nových dovedností i přátel a kontaktů)

On-line žádost posílejte od 1. června do 15. července 2016

(více informací na www.romkastipendia.cz)

Kontakt: Jitka Votavová, tel. +420 257 329 667, jitka.votavova@romea.cz

THE VELUX FOUNDATIONS
VILLUM FONDEN & VELUX FONDEN

Chcete mít přehled o novinkách v politice, společnosti a kultuře?

ZAJÍMÁ VÁS ROMSKÁ TÉMATIKA?

Nespokojíte se s povrchní a manipulativní žurnalistikou, stojíte o ověřené zprávy a vyvážený pohled na palčivé společenské otázky?

PŘEDPLAŤTE SI ROMANO VOĎI!

Časopis pravidelně přináší rozhovory, reportáže a profily výrazných osobností, fundované analýzy aktuálních společenských témat, upoutávky a tipy na kulturní události, které stojí za pozornost, i přehledové studie, průřezy a ohlédnutí v čase.

**OBJEDNEJTE SI ROČNÍ PŘEDPLATNÉ NA ADRESE:
www.romanovodi.cz - za 200Kč**

facebook.com/romanovodi, facebook.com/sdruzeniromea

Víte-li o vhodném stánku, knihovně, instituci, knihkupectví, kulturním centru či jiném veřejném prostoru, na jehož polici by nemělo ROMANO VOĎI chybět, prosíme, kontaktujte redakci na romano.vodi@romea.cz. Zároveň vyzýváme potenciální zájemce o externí spolupráci – žurnalisty a fotografy – aby posílali své náměty a tipy na romano.vodi@romea.cz.

EDITORIAL

„A co to tam pořád hledáš?“ ptá se mě občas babička, když vidí, jak se vrtám v „chytrém“ telefonu. „Tam se dá najít všechno, babi,“ vysvětluju. Pátravě se na mě zadívá a už se dál neptá. Stejně tak, jako se dívala její maminka, moje prababička, když jsme ji kdysi pouštěli nahrávku rodinného videa. „To mě dávají v televizi?“ žasla, ale jak je to možné, se už neptala. Oběma jsem porozuměla ve chvíli, kdy mě svým samozřejmým používáním „chytré“ televize nebo tabletu začaly do kapsy strkat sedmileté děti. Tak se už někdy raději neptám. A s nostalgií vzpomínám na svůj „blbý“ tlačítkový telefon.

S moderními technologiemi je to trochu jako s příslovím o ohni – mohou být dobrým sluhou, ale také zlým pánem. Je fajn, že díky mobilu s internetem máte téměř kdekoli a kdykoli po ruce všechno, na co si jen vzpomenete. Mapy, jízdní řády, slovníky, čerstvé zprávy nebo třeba periodickou tabulku prvků. Horší ale je, když vás vykradou, protože si na vašem Facebooku přečetli, že o víkendu nebudete doma, když nevíte, s kým si přes internet píšou vaše děti, nebo když na něm tráví tolik času, že už je ani nebaví jít s kamarády na hřiště.

V květnovém čísle Romano vodi jsme si na ty nové technologie trochu posvětili. „Největší tajemství sociálních sítí spočívá v prostém faktu, že na nich jsme stejnými lidmi jako ve skutečnosti,“ píše guru nových médií Josef Šlerka ve svém komentáři. Nejen o tom, jak to chodí na internetových diskusích, si povídal Tomáš Bystrý se šéfem blogů a diskusí na serveru iDNES Patrikem Bangou. Historii i současnosti romských médií na internetu vás provede šéfredaktor zpravodajského serveru Romea.cz Zdeněk Ryšavý, více zblízka vám představíme tři virtuální fenomény: YouTube, hoaxy a romský dabing, a jak internet vnímá student ČVUT Filip Sivák, se dozvíte v článku Reny Horvátové. Ale nezůstali jsme jen na internetu nebo „doma“ – přečíst si můžete třeba o tom, jak se žije Romům v Norsku nebo proč se norský fotograf rozhodl fotit Romy v Čechách.

Přeji vám zajímavé čtení, milí čtenáři!

JANA BAUDYŠOVÁ
šéfredaktorka

RV 5/2016

3 Obsah / Editorial

4 **Nenávist na jedno kliknutí: sociální sítě a mýtus dvou tváří**

*Komentář
Josef Šlerka*

5 – 7 **O Romech už psát nechci, baví mě i jiné věci**

*Rozhovor s Patrikem Bangou
Tomáš Bystrý*

8 – 9 **Jak šel čas s romskými médii v ČR**

*Téma: Nové technologie
Zdeněk Ryšavý*

10 **Fenomén: YouTube Česká youtuberská scéna vzniká zatím bez Romů**

*Téma: Nové technologie
Lukáš Kotlár*

11 **Fenomén: romský guerilla-dabing**

*Téma: Nové technologie
Renata Berkyová*

12 – 13 **Fenomén: HOAX**

*Téma: Nové technologie
Adéla Gálová*

14 – 15 **Největším strašákem romských vysokoškolských studentů je matematika**

*Profil – student ČVUT Filip Sivák
Rena Horvátová*

16 – 19 **Romové v Norsku: od Cikánského paragrafu k oficiální omluvě / o Roma andre Norsk: Le paragrafostar pal o „cikáňi“ dži kijo odmanglipen**

*Pohled odjinud
Jana Baudyšová*

20 – 21 **Romové u Plzně objektivem norského fotografa/ o Roma paš e Plzňa sar len dikhel norskio fotografos peskere objektivoha**

*Fotoreportáž Gorma K. Gaareho z Bělé pod Radbuzou
Jana Baudyšová*

22 **Romská literatura je doma na síti**

*Kultura
Lenka Jandáková, Karolina Ryvolová*

23 **Nová slova v romštině**

*Lav pal o lav – rubrika o romštině
Viktor Elšík*

Foto na přední obálce: Patrik Banga – Petr Zewlakk Vrabec, foto na zadní obálce: Jamanda Jansen v kempu v Bogstadu, Norsko – Gorm K. Gaare / vychází 27. 5. 2016

Číslo: 5/2016
Ročník: XIII
Cena: 20 Kč

Vydavatel:
ROME A, o. p. s.
Žitná 49
110 00, Praha 1
IČO: 266 13 573

Vychází za podpory
Ministerstva kultury ČR.

Adresa redakce:
ROME A, o. p. s.
Žitná 49, 110 00, Praha 1
Tel. 257 329 667,
257 322 987
E-mail: romanovodi@romea.cz
www.romeaops.cz
Šéfredaktorka:
Jana Baudyšová
Editorka:
Adéla Gálová
Internetové vydání:
Zdeněk Ryšavý
Jazykové korektury:
Lenka Jandáková

Překlady do romského
jazyka:
Eva Danišová
Grafika:
Bantu Design s. r. o.
Inzerce:
Zdeněk Ryšavý
Předplatné:
romanovodi@romea.cz
Osvit a tisk:
Studio WINTER, s. r. o.
Distribuce:
Dub, s. r. o.
Periodicita magazínu:
10x ročně
Registrační číslo MK ČR:
E 14163

NENÁVIST NA JEDNO KLIKNUTÍ: SOCIÁLNÍ SÍTĚ A MÝTUS DVOU TVÁŘÍ

Josef Šlerka

Největší tajemství sociálních sítí spočívá v prostém faktu, že na nich jsme stejnými lidmi jako ve skutečnosti. Naše motivace, postoje, záliby i životní energie jsou stále stejné. Stejně jako v realitě se i na sociálních sítích přátelíme s lidmi, kteří jsou nám spíš podobnější než naopak. Tedy většinou s přibližně stejně starými, stejně vzdělanými, ba i stejně barevnými. Pohybujeme se v komunitách lidí, kde je nám dobře – a dobře je nám zejména s podobnými lidmi. Odborně se tomuto principu říká homofilie a mluvil o něm už Aristoteles.

Přesto se nám zdá, že je debata na Facebooku či pod články na zpravodajských serverech čím dál agresivnější, že sociální sítě jsou plné nenávisti, a že pokud by se jimi řídil zbytek světa, máme tu „etnický čistý“ jedinec jak vystřižený ze snu nacistické Třetí říše.

Jak je to možné? Čím se svět sociálních sítí tak zásadně liší od světa tam venku?

Zjednodušeně řečeno tím, že odstraňuje řadu bariér, které s sebou mezilidská komunikace přináší, a zásadním způsobem přibližuje mezilidskou a mediální komunikaci. Začneme právě tím sblížením. Skutečně masově oslovit řadu lidí měla v minulosti možnost jen malá skupina lidí. Dnes má úspěšnější uživatel Twitteru či facebooková stránka tolik odběratelů a fanoušků, kolik měly kdysi noviny. Dokonce i ti menší jich zvládnou oslovit tisíce.

V novém světě jsme přestali být rozdělení na konzumenty informací a jejich producenty. Máme možnost

informace konzumovat i vysílat. Možnost stát se producenty obsahu souvisí s tím, že se zásadně snížila technologická náročnost. Charakteristickým rysem dneška je obrovská demokratizace přístupu k technologiím. Stále více lidí je nejen vybaveno přístupem k internetu, ale vlastní také mobily s kamerami. Díky službám jako je Periscope nebo Facebook Live Video může kdokoli a kdykoli začít vysílat online záběry ze svého okolí.

Možnost bezprostředně sdílet skutečnost pohání i nové a rychle rostoucí sítě jako je Snapchat a doplňuje tak jiný princip internetu. Nic v něm není zapomenuto. Místo milosrdné lidské paměti, která zapomíná a přetváří naši minulost do příběhů, jsme vystaveni mohutnému archivu, v němž se hromadí všechny věty a obrazy, které jsme kdy vypustili, bez ohledu na kontext, věk nebo náladu, kterou jsme v tu chvíli měli. Právo zapomenout se tu hlásí o slovo čím dál víc.

Jenže snižování technologických bariér s sebou přináší i další změnu. Tou

je absence přítomnosti toho druhého, když mluvíme. Nestojíme si tvář v tvář, nekřičíme druhým své nadávky do obličeje. Není to žádné „já“ a „ty“. Vynadat či nadávat někomu mimo síť je mnohem energeticky náročnější než na síti samotné, zvlášť když se kolem nás na facebookové zdi nacházejí podobně naladěni lidé.

Co z toho všeho plyne? Musíme vynakládat čím dál méně energie k tomu, abychom mohli mluvit ke spoustě lidí a nacházeli mezi nimi právě ty, kteří s námi souznějí. Tak často posilujeme to špatné v nás, které bychom jinak byli schopni sami cenzurovat. Neboli nejsme o nic víc rasisté, xenofobové atd. než předtím, jen je to teď více vidět.

Opakovaně se snažím vysvětlit, že nejsme virtuální Jekyllové a reální Hydeové. Není v nás více zla než před érou Facebooku, jen je snazší je vypustit ven. Co s tím? Nic světoborného. Jen přesně to, co v realitě. Jsme-li svědky nepravostí, trpělivě, znovu a znovu na ně upozorňujeme či se alespoň snažme zabránit jejich opakování. K tomu nám mohou skvěle pomoci právě sociální sítě. Jsme na nich totiž pořád stejnými lidmi, jen je nám lépe vidět do některých zákoutí duše.

Josef Šlerka je sémiotik a odborník na analýzu dat ze sociálních sítí. V roce 2014 získal ocenění Křišťálová lupa v kategorii Osobnost roku. Působí též jako pedagog na pražské Karlově univerzitě.

O ROMECH UŽ PSÁT NECHCI, BAVÍ MĚ I JINÉ VĚCI

Tomáš Bystrý

Po dvouleté přestávce, kdy byl reportérem České televize, se vrátil k práci na serveru iDNES.cz jako vedoucí blogů. Na jejich psaní už ale Patrik Banga prý moc času nemá. A nechce se mu ani moc vyjadřovat k takzvané romské otázce, která ho – jak sám přiznává – začíná poněkud unavovat. Byl to přitom právě on, kdo se víc než jiní nebál ve svých komentářích opřít i do samotných Romů. Někdy možná až s přílišnou vervou. Pro něj ostatně typickou.

Přicházejí ti pořád výhrušné emaily poté, co jsi letos v únoru zablokoval blog šéfovi Bloku proti islámu Martinu Konvičkoví?

Teď už tolik ne. Viděl jsem, že mi lidi nadávají v diskusích pod články, které o tom smazání účtu informovaly. Jinak je teď ale poměrně klid, což často nebývá.

Ani když jsi byl v České televizi a kontrolování blogů šlo stranou?

Paradoxně ne. Naivně jsem si myslel, že po odchodu z iDNES tyhle výhrušky skončí. Bohužel neskončily. Televize mi dokonce dala k dispozici právníka, abych s ním jeden konkrétní mail řešil. Podal jsem trestní oznámení, ale policie případ dosud nevyřešila.

Podobně ses na policii obrátil před několika lety potom, co jeden z diskutérů vyhrožoval smrtí tobě i tvému synovi. I tehdy to zpočátku policie odložila...

Je to tak. Nechtěli jsme to tak nechat a vymohli jsme si, že se ve vyšetřování bude pokračovat. Nejdřív to vypadalo, že chlápek vyvázne bez podmínky. Nakonec ji ale naštěstí dostal. Dva dny nato, co mu trest skončil, mi začal vyhrožovat znovu.

Máš obecně pocit, že počet nenávisných komentářů na internetu v porovnání s posledními několika lety roste? Třeba právě v souvislosti s migrační krizí?

To se dá těžko posoudit. Spíš se změnil skupiny, na které se útočí. Dřív drželi prim Romové, teď to jsou uprchlíci. Spousta lidí – včetně novinářů a blogerů – pochopila, že uprchlická vlna je téma, díky kterému se můžou velmi jednoduše zviditelnit. Ve chvíli, kdy se postavíte do pozice zachránce českého národa, který by všechny uprchlíky ze země vyházel, máte o popularitu postaráno. Takovým jasným příkladem je třeba televize Prima. Ta si na uprchlících doslova postavila kampaň. Přitom se nikdo nepozastavuje nad tím, kolik migrantů tady skutečně požádalo o azyl. Často v médiích tahle fakta chybí, zastírají je emoce.

Podobné to je, když média referují o Romech. Stačí si vzpomenou na napětí ve Šluknovském výběžku.

Přesně tak. Já si osobně myslím, že za to, jak nás Češi vnímají, můžou z velké části skutečně média. A tvrdím to i přesto, že se považuji za novináře. Vím, jak to funguje, víš to ostatně sám. Když se někde něco stane a udělá to Rom, média to ráda prodají a zvýrazní v titulku, že šlo o Romáka. To už jim zisky zaručí. Díky bohu, že Česká televize i Český rozhlas v tomhle ohledu častokrát ctí novinářskou etiku.

Když už jsme nakousli Českou televizi – nestýská se ti po Kavčích horách?

Asi občas jo. Jen to přeci jen specifický druh práce. A mě to bavilo, musím přiznat.

Pořád trváš na tom, že odchod z televize nechceš nijak komentovat?

To platí. Zatím se k tomu nechci vyjadřovat.

Dobře. O nabídce z iDNES.cz, kde jsi předtím působil několik let, jsi nejspíš po odchodu z televize dlouho nepřemýšlel, že?

Slyšel jsem spoustu pohádek, jak Babiš hlídá obsah MAFRY. Na poradě jsem ho nikdy neviděl.

Ta nabídka přišla dávno předtím, než jsem z České televize odešel. Ale popravdě řečeno jsem neplánoval, že se do MAFRY vrátím takhle brzo. Nakonec jsem za to rozhodnutí rád. Jsem ve známém prostředí, mám kolem sebe dobrý tým lidí a hlavně detailně znám práci, kterou dělám. Vždyť jsem jeden z těch, kdo u zrodu blogů na iDNES stáli. Je to takové moje dítě.

V době, kdy jsi z iDNES.cz odešel právě do České televize, koupil vydavatelství vicepremiér

a ministr financí Andrej Babiš. Ovlivnilo to nějak tvoje rozhodování, jestli nabídku přijmout, nebo ne?

To v tom nehrálo žádnou roli. Mně je tak nějak jedno, co Babiš vlastní. Důležité je, že mi do práce nikdo nezasahuje. Slyšel jsem spoustu pohádek o tom, jak Andrej Babiš dohlíží na to, co se v Mladé frontě píše. Člověk by měl skoro pocit, že stojí každé ráno na redakční poradě a říká jednotlivým lidem, o čem mají psát a o čem ne. Za sebe můžu zodpovědně říct, že jsem tam Babiše nikdy neviděl.

Co by se stalo, kdybys narazil na nějaké snahy o cenzuru? Třeba kvůli antibabišovskému textu na jednom z blogů?

Určitě bych se bránil. Pokud by to nepomohlo, s největší pravděpodobností bych v práci skončil. Cenzuru bych nepřipustil.

Mimochodem – kolik blogů denně vlastně zablokuješ?

To se nedá takhle jednoznačně říct. Někdy to jsou jednotky, jindy je toho víc. Je potřeba si uvědomit, že máme největší blog v zemi a suverénně nejvíc návštěvníků. Aktivních je jich asi tisíc. To je obrovské číslo. Denně se u nás objeví asi sto padesát blogů, přičemž z toho stáhneme třeba dva. V porovnání s ostatními servery, které mají pochopitelně míň blogerů, stahujeme naprosté minimum. Nutno podotknout, že zablokování blogu je až to nejkrajnější řešení. Před tím blogery na chyby upozorňujeme a snažíme se s nimi dohodnout. Já jsem – pro některé možná překvapivě – jeden z těch, kdo vyhazovat obvykle nechce.

Vzpomněl by sis na ten vůbec nejbizarnější blog, který prošel tvýma rukama?

Novináři a blogeri si na uprchlících dělají kampaň. Pochopili, že jim to zajistí popularitu

Byly jich stovky, některé jsem nemohl ani dočíst. Vzpomínám si ale na jeden, který z hlavy asi nikdy nevymažu. Bylo to video z Mexika, kde nějaký drogový kartel řezal lidem hlavy motorovou pilou. Pamatuji si, jak to nikdo z nás nechtěl ani otevřít. Nakonec jsem si tu nejkratší sirku vytáhl já a musel si to pustit od začátku až do konce. Bylo to něco šíleného.

To si dokážu představit. Ty už teď moc blogy nepíšeš, mám pravdu?

Teď už skoro vůbec, nemám na to čas. Ale rozjízďím svůj vlastní web, kde chci psát o věcech, které mě poslední dobou čím dál víc baví.

A to je?

Třeba létání s drony, to je taková moje úchylka. Už se těším, až budu mít trochu víc času a vrhnu se na to. O Romech se mi už moc psát nechce.

Proč? Už tě to téma unavuje?

Přesně tak. Já se téhle oblasti věnuju už skoro dvacet let. V šestnácti letech jsem u nás s dalšími kolegy začal rozjíždět romské terénní programy.

Co k takovým plánům vede šestnáctiletého kluka?

Patřím k té generaci Romů, kteří se tady po revoluci poprvé setkávali s drogami. A postupem času do toho padalo čím dál víc lidí kolem mě, včetně mých kamarádů. A nebyla to žádná tráva, ale ve velkém se „jelo“ na pervitinu a heroinu. Byla to šílená doba drogového boomu. Pamatuju si na doby, kdy jsme na Karlově náměstí jen během odpoledne vyměnili patnáct set jehel. Služby, které mají „toxici“ dneska, jsou už nesrovnatelné. Tehdy tu ale nebylo nic. A pro Romáky tuplem nic. Pořád tu ale podle mě chybí prevence. Dneska už se teenageři nestydí říct nahlas, že berou drogy. To za nás nebylo. Doba se strašně zrychlila, já to vidím na synovi, jak rychle dospívá...

Jaký jsi otec mimochodem?

Přísněj. A vyplatilo se to. Teď je synovi čtrnáct, což je takový kritický věk, a já s ním nemám žádné větší problémy.

Takže z něj nebude provokatér, jak na mnohé možná působí jeho otec Patrik Banga?

Já myslím, že bude ještě horší než já.

Mám oprávněný pocit, že pro rod Bangů je provokace takovým typickým komunikačním prostředkem?

Na to je těžké odpovědět. Záleží, co si kdo pod provokací představí. Je pravda, že všichni tři bratři jsme dost výrazní. Já, Radek i Gyulla. (Radek Banga, zpěvák skupiny Gipsy.cz, Gyulla Banga, romský muzikant – pozn. red.) Ale nemyslím si, že chceme za každou cenu jen provokovat.

Z blogů vyhazovat lidi nechci. Radši dávám druhou šanci

Některé Romy a romisty jsi dost vyprovokoval mimo jiné tvrzením, že slovo Rom je vlastně uměle vytvořené. Ty sám sebe taky označuješ za Cigána, nikoli Roma... Pro mě není Cigán hanlivý výraz. Říkali mi tak lidi celý život. A to, že nás někdo v sedmdesátém prvním označil za Romy, ještě neznamená, že to musím přijímat.

Slovo Rom ale hlavně vychází z romštiny. Romové si přeci neříkali Cigáni, ale Romale nebo Roma... Slovo Rom je ale v romštině člověk

a ... Mám prostě bazírovat na tom, jak si lidi říkají? Já chápu, že to řada Romů cítí jinak a respektuji to. Ve veřejné publikovaných textech označení Rom taky samozřejmě používám. Ale pro všechny stejně zůstanu Cigánem. Nemám na čele napsaný, že jsem slušný Rom. Nebo snad jo?

PATRIK BANGA(34)

vyrostl na pražském Žižkově, už deset let ale žije na Kladensku. Od roku 1996 působil se svým bratrem Radoslavem v kapele Syndrom Snopp. Později založili kapelu Gipsy.cz. V roce 1999 v Černé hoře inicioval a koordinoval pomoc pro tisíce Romů vyhnaných Albánci z Kosova. Právě tam objevil internet a po příchodu do Česka začal psát. Publikoval v řadě titulů – včetně Mladého světa. Má za sebou stáž ve Spojených státech. Je jedním ze spoluzakladatelů Romano vodi.

JAK ŠEL ČAS S ROMSKÝMI INTERNETOVÝMI MÉDII V ČR

Zdeněk Ryšavý, Foto: redakce

Víte, kdy vzniklo první romské rádio? Co předcházelo vzniku YouTube a kdo se stal moderátorem první romské televize?

Jarmila Balážová při rozhovoru s Vlastou Horváthem.

Ačkoli byla Česká republika (respektive stát Československo ve své úplně závěrečné etapě) připojená k síti zvané Internet už na začátku roku 1992, větší rozmach tohoto globálního systému u nás nastal až po roce 1995, kdy do hry vstoupily komerční firmy a začaly vznikat první webové stránky.

Ty úplně první na světě se objevily už v roce 1991; na síť je tehdy umístil zakladatel webu, tedy systému prohlížení a ukládání informací v internetu tak, jak ho známe nyní, Timothy „Tim“ John Berners-Lee.

Romové se na webu poprvé objevili v roce 1996. V zahraničí tehdy vznikly stránky www.patin.com a zpravodajský zaměřený web www.romnews.com.

V České republice založila specializovanou stránku věnovanou Romům Markéta Kristová, tehdejší webeditorka Rádia Praha. Na adrese www.radio.cz/romove publikovala informace o romských tradicích, historii a jazyce ze své bakalářské práce. „Stránky vznikly díky tomu, že byl Evropský rok proti rasismu; u této příležitosti jsme web spustili,“ říká Markéta Kristová. Vzniklo dokonce i několik jazykových mutací webu. „Web

stránka v ČR, kterou založila nezisková organizace, se na internetu objevila 12. 5. 1999 a provozovalo ji sdružení Dženo pod vedením Ivana Veselého a tehdejší šéfredaktorky časopisu Amaro Gendalos Jarmily Balážové. Autor tohoto článku pak měl tu čest tuto stránku vytvořit na adrese www.dzeno.cz. Zpočátku zde byla umístěna pouze elektronická verze časopisu Amaro Gendalos, která byla později doplněna o on-line zpravodajství týkající se Romů a monitoring médií.

Ve sdružení Dženo se začal rodit plán na internetové rádio Rota, které zahájilo vysílání 18. 11. 2002. První šéfredaktorkou se stala Iveta Demeterová, která je nyní šéfredaktorkou romského vysílání O Roma Vakeren v Českém rozhlase. „Na start vysílání byla ohromná odezva především od českých Romů ze zahraničí, z Kanady, Velké Británie nebo Nového Zélandu. My jsme pro ně byli takovým pojítkem s jejich domovem a všichni byli moc rádi, že se podařilo rozjet vůbec první romské internetové vysílání v Evropě,“ popisuje začátky vysílání Iveta Demeterová. „V pár lidech jsme dělali asi 16 programových formátů, včetně hudby,“ doplňuje Demeterová.

V lednu 2003 byla zaregistrována

Richard Samko při natáčení Desetiminutovky s Klaudíí Dudovou.

Natáčení pořadu Desetiminutovka.

doména www.romea.cz a už v únoru začal na této adrese fungovat zpravodajský server a zároveň elektronický archiv časopisu Romano vodi. S postupným vývojem technologie bylo možné umisťovat na internet nejen texty a audio, ale také videonahrávky, což vedlo ke vzniku vůbec první romské internetové televize ROMEA TV.

Zpočátku byla kvalita obrazu velmi nízká, je však třeba mít na paměti, že v tu dobu například vůbec neexistovaly servery, jako je YouTube atd. Vysílání videí tedy nebylo zdaleka tak snadné jako dnes. ROMEA TV začala vysílat ve spolupráci s Richardem Samkem z České televize hudební show **Čhinger Pager**. Dnes redaktor a moderátor domácí redakce Radiožurnálu Českého rozhlasu Tomáš Bystrý, vytvářel pořad pro mladé s názvem Terno. Společně s Jarmilou Balážovou moderovali diskuzní pořad **Desetiminutovka**, který ROMEA TV vysílá dodnes.

Co se týče sousedního Slovenska, ve stejné době zde začala působit Romská tlačová agentura (www.rpa.sk, nyní www.mecem.sk), která obdobně jako zpravodajský server Romea.cz zveřejňovala zprávy týkající se Romů. V roce 2010 vznikla i první romská internetová televize na Slovensku – Gipsy Television, která se kromě vážných témat zaměřuje i na odlehčené televizní žánry. V programovém schématu tak můžete nalézt například pořad o vaření nebo hudební hitparádu Romani deka.

Jak už je zřejmé z předchozích

řádků, celá řada Romů, kteří začínali v internetových médiích, se později dostala do velkých médií. Příkladem může být například Tomáš Bystrý nebo Iveta Demeterová. To je i případ Romů na Slovensku. „Na výrobě reportáží a televizních pořadů pracuje romský tým žurnalistů. Rodí se tak nová generace novinářů z řad etnických menšin. Naši spolupracovníci se etablovali mezi majoritní žurnalisty a dnes již můžeme konstatovat, že jsou to profesionálové. Dokazuje to i zájem celoplošných médií, jako je televize JOJ či deník Sme. Právě s těmito médii spolupracují naši reportéři,“ uvádí se na stránkách Gipsy Television.

Do poloviny předchozího desetiletí bylo třeba mít k vytváření obsahu webu určité znalosti. S nástupem serveru YouTube.com v únoru 2005 se v masivnějším měřítku objevil fenomén, jehož podstatou je, že obsah webu může vytvářet kterýkoli z uživatelů. YouTube umožnil uživatelům videa nahrát, zhlédnout, hodnotit, sdílet a komentovat. K „dokonalosti“ dovedla tento princip sociální síť Facebook, která začala být dostupná pro široké spektrum uživatelů v srpnu roku 2006. Dnes má Facebook přes 1,5 miliardy aktivních uživatelů.

Ve stejnou chvíli se otevřely dveře i Romům z řad neprofesionálů, kteří mohli začít vytvářet vlastní obsahy na síti. V našem kulturním prostoru se internet stává dostupným čím dál tím většímu množství lidí; v současné době

ho má v chytrém mobilním telefonu prakticky každý.

I díky tomu vzniká dnes celá řada amatérských romských internetových rádií, někteří Romové mají vlastní YouTube kanály a na Facebooku je celá řada stránek, které sdílejí videoklipy s romskou hudbou.

Nezbývá než se těšit na to, jaké další možnosti internet v budoucnu přinese. Už nyní můžeme například živě přenášet různé akce na web pomocí mobilního telefonu.

World Wide Web (WWW, zkráceně web, v doslovném překladu „světová rozsáhlá síť“, „celosvětová síť“) je označení pro systém prohlížení, ukládání a odkazování dokumentů nacházejících se v Internetu. Dokumenty (webové stránky) si prohlížíme pomocí webového prohlížeče, jsou uloženy na webových serverech a jsou navzájem propojeny pomocí hypertextových odkazů zapisovaných ve formě URL (například <http://www.romea.cz>). Webové stránky jsou popsány pomocí HTML jazyka a pro jejich přenos mezi počítači je používán HTTP protokol.

FENOMÉN: YOUTUBE

Lukáš Kotlár, Foto: Vlog Radka Bangy ze zákulisí pořadu Nejlepší handicapovaný sportovec 2015

„Nazdar lidi, tady je Radek Banga, vítejte na mém vlogu. Přesně tak, i já jsem se zbláznil; i já dělám vlog a i já se chci stát youtuberem!“ Tak vítá Radek Banga (Gipsy.cz) diváky na svém youtubovém kanálu, jehož videa už sbírají první tisíce zhlédnutí. Světový fenomén „vlogování youtuberů“ si našel výrazné místo i v Česku. Uspět na youtubové scéně však rozhodně nemůže kdokoli. Jde hlavně o osobnost, humor, nápady, ale také odvahu, na čas náročné pravidelné vkládání příspěvků, kuráž snášet nejen kladnou kritiku, ale častokrát i nejrůznější urážky.

Český YouTube teprve vzniká; jeho tvůrci se ho vytrvale snaží pozvednout na světovou úroveň. Za oceánem funguje YouTube skutečně jako televize. Youtuberi se často staví do rolí moderátorů, v některých případech dokonce i s celým vlastním štábem. Podle produkční Juliány Silvie Slivoňové, pracovnice agentury 2media.cz, už mladá generace tolik neškatulkuje a spíše oceňuje odlišný humor a především originalitu. Na druhou stranu se zároveň domnívá, že kvůli nízkému věku průměrného fanouška jsou diváci často nekritičtí. Samotné vlogy však podle ní děti rozhodně „nekazí“, ale kvůli obecně rozšířenému povědomí o tom, že youtuberem se může stát úplně každý, se spousta nezkušených dětí vydá za „svým snem“, na což mohou později doplatit. V online prostoru se totiž neumí pohybovat a dostatečně se nechraní.

Pro youtubery může být významným partnerem například Tubrr. V Česku působí jako největší multi-kanálová síť, která je prostředníkem mezi youtubery a velkým světem YouTube. Přímo pro Tubrr pracuje i Tomáš Touha, úspěšný youtuber, který má se svým projektem „Motivace jinak“ na svém kanálu přes 3 miliony zhlédnutí. S pomocí multikanálové sítě Tubrr mohou autoři tvořit audio, grafiku, nechat si poradit v oblasti reklamní spolupráce či si zapůjčit techniku. „Každé vybočení z normy může být přidanou hodnotou, zároveň se tak youtuber může stát pro určitou skupinu jakýmsi ambasadorem jejich komunity,“ přibližuje Tomáš Touha a dodává, že YouTube je svobodná platforma a lze ji výborně využít.

MEZI ROMY SE NAJDE SPOUSTA VTIPÁLKŮ. ŠKODA, ŽE NENATÁČEJÍ

Romské youtubery byste v Česku hledali těžko. Zpěvák Jan Bendig prozradil, že by chtěl brzy začít natáčet vlogy věnující se proměnám dívek, které potkává na ulici. Brzy tak budete moci Honzovu zálibu v líčení sledovat téměř v přímém přenosu. Je přesvědčený, že Romové by na YouTube úspěch mít mohli. Podle něj mají pestrý smysl pro humor, existuje mezi nimi spousta „srandistů“ a je škoda, že netočí primárně pro YouTube, ale spíše jen náhodně nahrávají videa na Facebook. Podle Davida Tišera, ředitele společnosti Ara Art, z. s., by bylo ideální, kdyby se objevil mladý člověk, který bude dělat videa s nadhledem a humorem, jako tomu bylo u kampaně „#PrayForPray“ a videa „My žijeme jinak“, které vtipným zpracováním naráželo na běžná česká „prej“, kterým společnost v souvislosti s Romy věří. Za zmínku stojí úspěch slovenských Romů, kteří pod názvem Romano

magazinos na YouTube už několik let vypouštějí do světa vtipná videa v romštině, která mají desetitisícovou sledovanost.

HLAVNĚ SE NEBÁT „HATERŮ“

Podle zkušeného muzikanta a začínajícího vlogera Radka Bangy nabízí YouTube další možnost jak se zviditelnit. Podle něj je důležité se nebát nenávistných komentářů a vytrvat, protože jediné tak lze rasistické projevy časem porazit. Mladí lidé se dnes také se svými „virtuálními hvězdami“ touží setkat osobně. S Radkem to nebudou mít těžké – v rámci preventivního programu „Když chceš, tak to dokážeš“ objíždí školy po celé ČR.

Jaká je tedy budoucnost (romských) youtuberů? Pakliže žijeme v době, kdy se česká youtuberská scéna stále vyvíjí, byla by škoda se nepokusit v současné digitální společnosti prosadit třeba vlogováním a nevyužít této svobodné platformy. Na chvíli nebrat věci vážně a být k sobě zase o něco otevřenější. Mezi virtuálním světem a tím opravdovým dnes už rozdíl opravdu nevidím.

„**vlogování**“ – natáčení videí, která tvůrce sdílí se svými sledujícími
„YouTube“ – největší internetový server pro sdílení videosouborů
„youtuber“ – autor natáčených videí nahrávaných na YouTube
„hater“ – (z angl., „hate=nenávidět“) – osoba, která vyjadřuje nenávist na veřejných fórech
„multikanálová síť“ – entity, které se propojují s kanály YouTube. Slouží k tomu, aby nabízely tvůrcům obsahu pomoc v oblasti financování, vzájemné propagace, správy digitálních práv, zpeněžení či prodeje nebo rozvíjení publika

•

FENOMÉN: ROMSKÝ DABING

Renata Berkyová, Foto: Záběr z filmu Šťastný los

„Kevine, čau! Nepudeš se mnou do Intersparu, bo plno nakupy budu dělat,“ usmívá se sličná dívka tmavší pleti. Kevin se vymlouvá, že musí s klukem k doktorovi, a svůdnice afroamerických rysů pokračuje: „Ale... tam maj všechno levný, Kiri, syry, všechno levný, maso levný. Pod', já ti koupim. Pak pudeme ke mně a budeme se líbat. A pak mě můžeš namazat hořčicí...“ Úvodní citace je z ukázky americké komedie Šťastný los a s uvedeným romským dabingem má více než půl milionu zhlédnutí. Kontrast mezi zahraničními hvězdami a romskými hlasy s osobitým humorem je momentálně jednou z nejlíbenějších forem zábavy současných mladých Romů surfujících třeba na kanálu YouTube.

Málokdo však ví, že uběhlo už téměř čtrnáct let od chvíle, kdy byla do romštiny předabovaná pohádka Mrazík. Verze plná nefalšovaného romského humoru se stala hitem zasvěcených českých domácností, které tehdy ještě vlastnily kazetové přehrávače.

Romský dabing je fenomén, který v době internetu představuje pro samotné Romy vděčnou formu zábavy a různým nadšencům, jako jsou třeba romisté, otevírá přístup k dosud neprobádané části novodobého romského folkloru. Romský dabing totiž není pouze otázka namluveného „překladu“ originálu. Naopak, se čím dál tím více setkáváme s kreativní tvorbou miniscénářů, originálními hláškami a dobře provedeným hereckým nasazením, které spolu s dalšími prvky přidávají dabingu přívlastek romský.

Přestože komedie mezi amatérskými dabéry převažují, na své si přijdou i další žánry. Na internetu můžeme narazit i na předabovaný akční film, horor nebo třeba fantasy, samotný výstup dabované verze je však téměř vždy pojatý jako recese či nadsázka. Obsah sdělení v nové

vytvořeném romském dabingu se tak často liší od originálu a Romové si v podstatě vytvářejí vlastní situační komedie. Inspiraci čerpají nejčastěji ze svého života a zkušeností a do nového příběhu přenášejí znalost a realitu romského prostředí.

Zcela zásadním prvkem romského dabingu je však jazyk. Ještě donedávna to byla výhradně romština, co dodávalo dabingové tvorbě patřičnou atraktivitu. Podporuje pocit sounáležitosti, jedinečnosti a romské identity. Lépe také snese projevy vulgarismu, které v češtině mohou spíš pobuřovat, zatímco v romštině mohou výstižně podtrhnout třeba vzájemný vztah stav. A především romština omezuje dostupnost předabovaného videa pouze na romsky mluvící publikum. Romové si tak vytvářejí z původních „gádžovských“ filmů své vlastní, kterým paradoxně původní tvůrci ani určené publikum nerozumí.

Velice lehce se tak může stát, že narazíte na americkou hvězdu, která si povídá třeba o holubkách (tradiční romské jídlo), což dokáže romské youtubery nesmírně pobavit.

Současně s rostoucí popularitou romského dabingu u mladých Romů vzrostla poptávka po dabingu, kterému by rozuměli i ti, kteří už romsky příliš neumějí. V návaznosti na to začalo vznikat množství skečů a různých filmových ukázek dabovaných do takzvaného romského etnolektu češtiny. Jde v podstatě o češtinu silně ovlivněnou romštinou, a to na všech úrovních jazyka. Má odlišnou intonaci i přízvuk, řídí se např. odlišným skloňováním a vypomáhá si romskými slovy. Etnolekt dobře ilustruje třeba ukázka z úvodu tohoto článku. Stává se, že mnozí neromští diváci dabingu nerozumí, resp. nerozumí sdělení, které chce autor „svému“ publiku předat.

A to nejen kvůli určité zkratkovitosti nebo prokládání romským výrazivem, ale také kvůli specifickému humoru a pointám vyžadujícím znalost romského prostředí, včetně komunikačních odlišností, jež neromskému divákovi zkrátka často chybí. Přesně tyto atributy však fanoušci romského dabingu nejvíce oceňují.

Není tak pochyb, že v posledních letech nám vznikl před očima jedinečný žánr současné lidové tvorby Romů. Možná za něj vděčíme původnímu romskému Mrazíkovi, možná by se fenomén romského dabingu zrodil i bez něj, vlivem nástupu nových technologií, chytrých telefonů a internetu. Je ale otázkou, jak moc dokáže romský dabing díky své specifičnosti a uzavřenosti proniknout do povědomí širší veřejnosti a pomoci objevit „dabérský“ talent Romů pro většinovou společnost – a jakým způsobem by ho taková popularita mohla změnit.

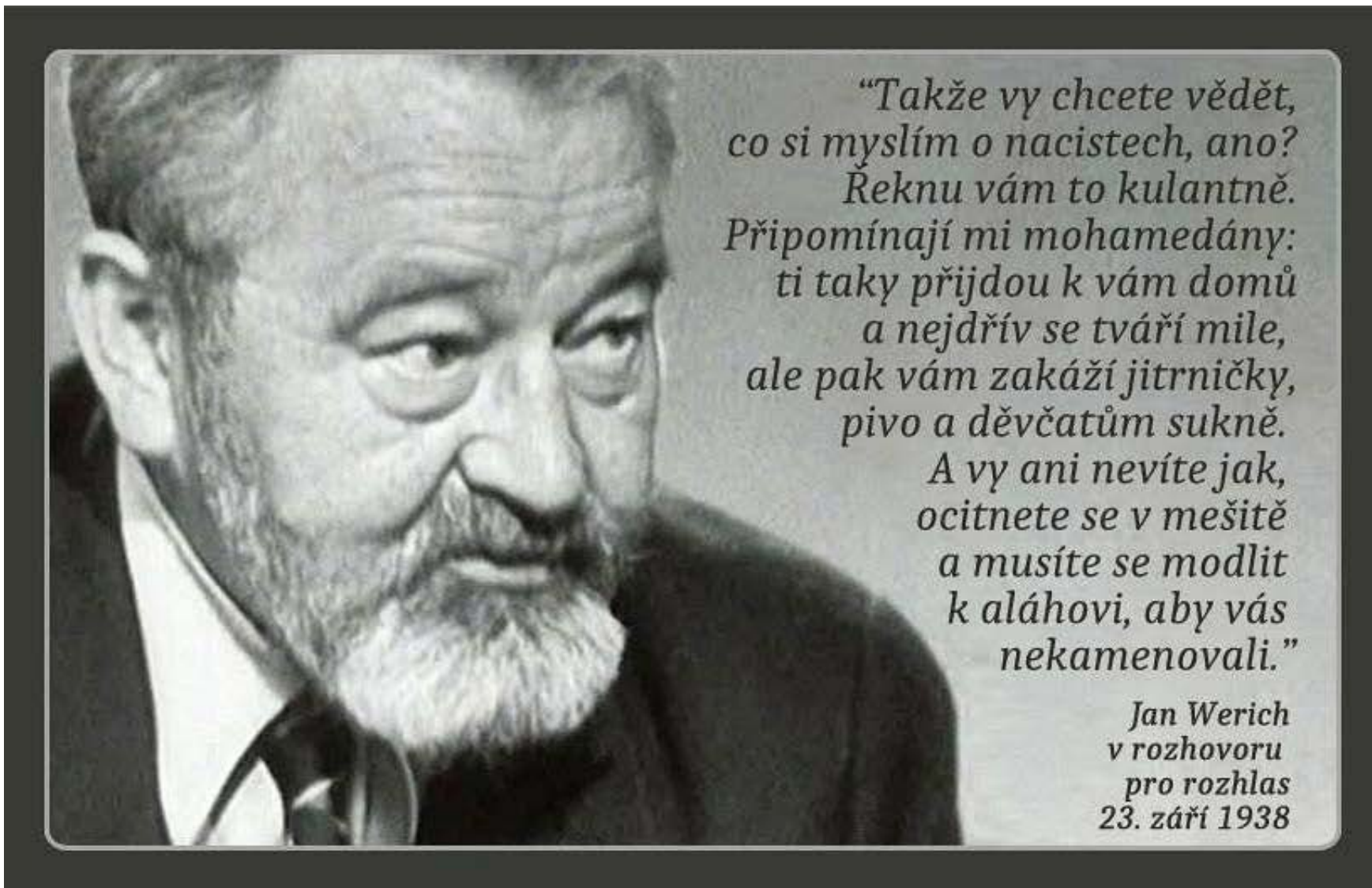
•

FENOMÉN HOAX

Adéla Gálová

Moderní média a komunikační technologie spojují lidi napříč globální vesnicí: umožňují šíření a sdílení informací bez někdejších překážek v čase a prostoru. Požadavek na komunikační otevřenost a souběžná informační záplava ale kladou zvyšující se nároky na naši schopnost kriticky si informace ověřovat. V opačném případě bychom mohli uvěřit tomu, že Romové berou z titulu své národnosti vyšší sociální dávky než kdokoliv jiný, že se počet příslušníků romské menšiny během pouhých 14 let zdvojnásobil nebo že Jan Werich už v roce 1938 varoval před islámem. S pomocí předních odborníků proto mapujeme fenomén, který je součástí dnešní informační záplavy: jev zvaný HOAX.

Původně anglický termín znamená v překladu falešnou nebo poplašnou zprávu, podvod, výmysl, dezinformaci nebo i žert. Anglický jazykovědec Robert Nares (1753–1829) přitom odvozoval pravděpodobný význam slova ze staršího „hocus“, jež znamená trik či nějakou formu klamu. Nejedná se o jev, který by se zrodil až s vynálezem internetu nebo sociálních sítí, daleko spíš jde o novou podobu starších městských legend a pověstí, kterými čas od času žila už středověká města. Internet a sociální sítě ale poskytují falešné zprávy jako nástroj manipulace s veřejným míněním mimořádně úrodnou půdu. Na nebezpečí plynoucí z takové manipulace ukazuje příklad patnáctiletého chlapce z Břeclavi, který se snažil vlastní pád svést na napadení Romy – důsledkem byla nejen nenávistná protiromská kampaň v řadě médií, ale i třítisícový rozvášněný dav na břeclovském náměstí v roce 2012. Fenoménem poplašných nebo

klamavých zpráv se dlouhodobě zabývá Josef Džubák, který se na hoax specializuje i jako provozovatel serveru www.hoax.cz. Upozorňuje, že kategorie hoaxu je široká a sahá od neškodných žertů až k rozsáhlým podvodům. Svěbytnou podkategorií je takzvaný phishing, tedy snaha vylákat z uživatelů internetu důvěrné informace – data narození, čísla bankovních účtů nebo přístupová hesla – za účelem jejich zneužití. Džubák doporučuje přiměřenou ostražitost při internetovém kontaktu s neznámými lidmi. Připouští, že naletět může téměř každý, základem je ale podle něj pochybné informace ověřovat a slepě nešířit.

Téma hoaxu má ovšem souvislosti, které jsou významné i ve vztahu ke zranitelnějším nebo méně známým skupinám, jako jsou uprchlíci nebo Romové. Dezinformace mají totiž

potenciál potvrzovat předsudky či stereotypy a vyvolávat ve většinové společnosti paniku, která je sice založena na smyšlenkách, může však mít naprosto reálné důsledky. Z tohoto důvodu se hoaxu věnuje také iniciativa HateFree, realizovaná Agenturou pro sociální začleňování. Šéf projektu Lukáš Houdek míní, že je důležité nepodléhat zkratkovitým úsudkům a snažit se informacím porozumět v náležitém kontextu. I podle něj je klíčové informace ověřovat, iniciativa proto připravila uživatelsky nenáročný návod, jak si lživé nebo zavádějící informace ověřit – což je jeden ze způsobů, jak bránit vědomému šíření nenávistných obsahů.

Vyvracení hoaxů chápe jako součást své profese novinář František Kostlán, angažovaný v řadě kauz, v nichž byli terčem podvodných zpráv Romové.

Přiznává, že právě výmysl o vyšších sociálních dávkách, jakkoliv neměl sebemenší faktický podklad, vyvracel nejdéle. Pracné může být i vyvracení podvržených citací z historických pramenů, zvláště pokud falza záměrně stvrzují předsudky sdílené majoritou. Kostlán je ale přesvědčen, že seriózní novinář informace ověřovat prostě musí, a nelíbí se mu proto fungování těch médií, která nejsou z hlediska objektivit dost důsledná nebo už zcela rezignovala na svou společenskou roli.

Než proto spolkneme nějakou „zaručenou zprávu“ i s navijákem, je vždycky užitečné nepodlehnout jednoduché emoci a zkusit si informaci kriticky a s rozvahou vyhodnotit: slyšeli jste už, že zpěvák Daniel Landa je prvním z probuzených blanických rytířů a chystá se vyrazit na obranu české země? Pozor, je to hoax!

JAK NA HOAX:

Základem je rozpoznat některé typické znaky a formy hoaxů, jako je falešná prosba o pomoc, tzv. řetězová zpráva nebo výzva ke sdílení zprávy. Mezi další ukazatele patří špatně přeložené texty nebo „pisatelé z ciziny“, často se vydávající za dědice či majitele nemovitostí. Uživatel si může preventivně nastavit tzv. antispamový filtr, což se provádí buď v poštovním klientovi (např. Outlook), nebo přímo na e-mailovém serveru. Dochází tak k automatickému filtrování spamu. Zásadou číslo jedna je neklikat na odkazy či přílohy spamových emailů!

Kliknutí může mít za následek infikování počítače, krádež osobních dat či „pouhé“ zařazení uživatelské adresy do seznamu adres k zaslání dalších spamů. U zpráv, které nenesou typické rysy hoaxu, ale přesto jsou vám podezřelé, se vždy vyplatí ověřit jejich původ. Pomoci může například pravidelně aktualizovaný seznam na RSS kanálu stránek www.hoax.cz. Nejen u hoaxů se pak vyplatí zajišťovat k poskytnuté informaci další zdroje – kontaktovat přímo osoby, kterých se zpráva týká, případně příslušné instituce nebo odborníky.

Klára Samková

Sledovat · 22 hod v okolí města Praha ·

3. listopad 2015 v 14:33

Žeby něco do Konvovy - Martin Konvička - sbírky islamofobů ???

To se mi líbí · Komentář · Sdílet

To se líbí 2.023 uživatelům.

Sdíleno: 4.813×

Zobrazit předchozí komentáře 6 z 149

Proč šíříte lži pani Samková?
To se mi líbí · Odpovědět · 29 min

To se těším Samkova, az tohle bude vsechno litat pred volbama znova ven. I kdyz do ty doby verim, ze se vam a vasim kolegum podari jeste nejeden podobny kousek!
To se mi líbí · Odpovědět · 24 min

Český rozhlas: "Po sociálních sítích začala kolovat fotografie s údajným citátem Jana Wericha srovnávající islám s nacismem. Tato věta údajně zazněla ve vysílání rozhlasu 23. září 1938. Český rozhlas prošel

Napište komentář...

NEJVĚTŠÍM STRAŠÁKEM ROMSKÝCH VYSOKOŠKOLSKÝCH STUDENTŮ JE MATEMATIKA

Popisek

PROFIL: FILIP SIVÁK

Rena Horvátová, Foto: Jan Mihalíček

„Jednou z tebe bude inženýr nebo prezident.“ Přesně tohle student dnes už čtvrtého ročníku fakulty informačních technologií na ČVUT v Praze slýchal od svého otce. Stát se inženýrem nebude pro čtyřicetiletého Filipa Siváka žádný problém. A kdo ví: jako má Amerika svého historicky prvního afroamerického prezidenta, třeba bude mít i Česká republika jednou romského.

„Podstatné je potkat už na základní škole motivujícího učitele, který by ve svém žákovi probudil sebedůvěru. Člověk si má vyzkoušet věci, které jsou mimo jeho obvyklé hranice, aby pak hranice mohl posunout,“ zahajuje vyprávění student programu otevřené informatiky. Sám měl obrovské štěstí, že v osmé třídě potkal učitelku fyziky, která měla pro svůj předmět velkou vášeň. Právě díky ní se o rok později dostal na fyzikální olympiádu. Uspěl. Z celého Chomutova a Jirkova byl tehdy nejlepší. Za úspěch vděčí nejen

fyzikárce, ale především svým rodičům. „Podporu našich jsem pocítoval odjakživa, máma se mnou dennodenně seděla nad úkoly, nutila mě do učení, ale časem už ani nemusela, škola byla fajn.“

První počítač si Filip od rodičů vyprosil už ve třetí třídě. Když dorazil, nikdo z rodiny nevěděl, co si s ním počít. To se ale brzy změnilo; v sedmé třídě se Filip poprvé pokusil programovat. Tenkrát sice ještě netušil, že se chce počítačům věnovat celý život, ale líbila se mu představa přinutit „komp“

dělat to, co si zrovna usmyslel. Možná i tento okamžik rozhodl o studiu na elektrotechnické fakultě. „Není zvlášť těžké se na ČVUT dostat, protože narozdíl od univerzit s humanitními obory, na které je obvykle nával studentů, o techniku zase takový zájem není. „Otevřená informatika, kterou studuji, vyžaduje buď výborné výsledky z olympiády, nebo národní srovnávací zkoušky, a pokud ani jedno nemáte, je zapotřebí složit zkoušku z matematiky. A na tu jsem se musel připravovat dlouho a intenzivně,“ přiznává bez

okolků Sivák, podle kterého si Romové technické obory příliš nevybírají, protože se častokrát podceňují a mají strach z matematiky. Podobně se k oboru stavějí třeba některé dívky, které mají často dojem, že by se stěží mohly stát dobrými technikami. Mnohdy přitom stačí si jen více věřit a zkusit to.

Jak dále Filip Sivák zdůrazňuje, na technické fakultě je kromě matematiky zapotřebí i angličtina. Pokud ji student ovládá, je to jednoznačně výhodou, na anglickém internetu může najít prakticky cokoli, od seminářů matematiky až po řešení složitých příkladů. „Jde zejména o to, nebát se matematiky. Už jsem slyšel srovnání, že matematika je stejně těžká jako jízda na snowboardu. I z něho musíte stokrát spadnout, abyste se na něm udrželi. Je nutno stokrát prohrát, abyste nakonec zvítězili.“

Vloni se jako zástupce České republiky zúčastnil Letní školy sociálního podnikání v USA během česko-amerického vládního stipendijního programu. Byl vybrán s dalšími 19 účastníky z různých zemí Evropské unie. Letní škola trvala pět týdnů. Čtyři z nich strávili studenti v malém městě Bloomington na univerzitě v Indianě a svůj pobyt ve Spojených

státech zakončili týdenním pobytem ve Washingtonu D.C. „Byla to skvělá zkušenost, poznat jiný svět a způsob učení. V Americe se platí vysoké školné a z něj univerzita žije. Takto samostatná univerzita je schopna postavit kvalitnější areály, než známe z Čech. Na druhou stranu je dobré, že u nás máme možnost bezplatného studia. Tenhle systém nám umožňuje mít víc vysokoškolských studentů než jinde ve světě,“ zamýšlí se Sivák. Z jeho povídání je znát, že studium v zahraničí ho úplně neláká. Zato by si rád vyzkoušel i jiné obory.

„Nevadilo by mi být kuchařem nebo kominíkem, dokážu se nadchnout absolutně pro všechno. Kdybych si už nevybral elektrotechniku, lákalo by mě velké množství jiných oborů. Líbilo by se mi být právníkem nebo třeba medikem. Možná, že si po studiu podám ještě na nějakou vysokou školu přihlášku. Ale jsem rád za své rozhodnutí, otevřená informatika je skvělá a má budoucnost, studium mi umožnilo pracovat při škole jako vývojář pro jednu tuzemskou banku a vyzkoušet si řadu věcí v praxi,“ vysvětluje mladý student, který má zatím v plánu pracovat pro velkou společnost a pak se včas vrhnout do vlastního podnikání. „Člověk by měl dostat pro své podnikání nápad. Já se chci stoprocentně věnovat oblasti IT. Líbí se mi například práce společnosti Google nebo Facebook. Jsem fandou samojezdícího auta od Googlu, podle mě má obrovskou budoucnost,“

vysvětluje rodák z Jirkova, který by se rád věnoval i vytváření počítačových her.

„Počítačové hry dnes tvoří významný doplněk k filmovému průmyslu a za pár let budou vidět v podstatě víc než samotný film. Navíc je na vzestupu nový trend virtuální reality, která se čím dál více promítá do PC her,“ objasňuje Sivák a doplňuje: „Vytvořit hru není složité, je potřeba dodržet několik základních kroků. Mezi ně patří příběh nebo děj hry, poté mít představu, co má hráč při hraní dělat a jaké překážky překonat. Tomu se povětšinou věnuje game designer. Dalším krokem je vize toho, jak má hra vypadat. Pokud někdo rád kreslí a věnuje se grafice, je to práce přímo pro něj. A poslední fází je mít představu, jak se hra bude chovat a hýbat, ale to je už práce programátora,“ poučí mě v krátkosti Filip, pro kterého je vytváření počítačových her koníčkem.

Podle Filipa se do programování může pustit úplně každý. Na internetu jsou dostupné nástroje, které umožňují všechny tři složky zvládnout. Ostatně na vytvoření příběhu postačí tužka a papír, kreslit se dá v jakémkoliv grafickém editoru. Pokud budeme chtít hře vdechnout život, je možnost na internetu stáhnout programy zdarma. „A jestliže se chce kdokoliv profesionálně věnovat vytváření her, studium otevřené informatiky na ČVUT mu mohu jenom doporučit,“ dodává Filip Sivák. ●

ROMOVÉ V NORSKU: OD CIKÁNSKÉHO PARAGRAFU K OFICIÁLNÍ OMLUVĚ

Jana Baudyšová, Foto: Gorm K. Gaare

„Pravděpodobně neexistuje žádná jiná skupina, vůči které by měli Norové větší předsudky,“ říká Balder Audun Hasvoll, poradce pro romskou menšinu norského hlavního města Oslo. „Když někdo hledá k pronájmu nebo koupí byt, skoro nikdy otevřeně neřekne, že je Rom. Pokud se to majitel dozví, velmi často se stává, že přijde s nějakým důvodem, proč by tam dotyčný neměl bydlet,“ přibližuje.

Norská Romka Jamanda Jansenová v kempu v Bogstadu.

Kromě Romů, kteří ve Skandinávii žijí od 16. století, takzvaných „Tatere“ nebo „Romani“, jejichž počet se odhaduje na maximálně 10 000, vedle sebe v Norsku koexistují ještě další dva odlišné romské světy. Skupina „původních“ norských Romů a komunita přistěhovalců z Balkánu, především z Rumunska, Bulharska a bývalé Jugoslávie.

Původní skupinu tvoří olašští Romové, kteří do Norska přicházeli z Valašska – z území dnešního Rumunska – po zrušení otroctví v roce 1850. Současná skupina olašských Romů žijících v Norsku jsou částečně jejich potomci – potomci slovenských

olašských Romů nebo Romů ze Španělska, Belgie, Francie nebo Švédska. Hovoří se zhruba o pěti až sedmi stovkách lidí, z nichž většina žije v hlavním městě Oslo. „Přistěhovalců“ je více, odhadem do dvou tisíc. Do země začali přijíždět zhruba před devíti lety.

PRO NĚ JSME VŠICHNI STEJNÍ

Romové byli v Norsku za jednu z pěti národnostních menšin uznáni až v roce 1999. V roce 2008 bylo oficiálně uznáno označení Romové – namísto dřívějšího „Cikáni“. Dnes je část norských Romů takzvaně integrovaná, další se potýkají

s nemalými problémy.

„Mnoho norských Romů neumí dobře číst či psát, někteří se nevyznají v tom, jak fungují úřady, mají problém s diskriminací,“ hovoří Hasvoll o své práci v oddělení Romtiltaket. Někteří norští Romové také často cestují – způsob jejich života tak ovlivňuje i školní docházku dětí včetně pozdějších nástupů do výuky po prázdninách či střídání škol. „Od toho se však postupně upouští a právě kvůli dětem už mnoho rodin cestuje jen o prázdninách,“ přibližuje Hasvollův kolega, Alpocino Jansen. Jeho předchůdce, romský mediátor Robert

Isabella a Venezuela si připravují domácí úkoly.

Lorentsen, se setkával i s odebráním dětí z rodin.

„Stává se, že učitelé si špatně vyloží něco, o čem se děti baví a místo snahy o vysvětlení začnou hned jednat se sociálkou. Zabýval jsem se třeba případem, kdy učitelka zaslechla od dětí něco o domlouvání sňatků, zavolala sociálku a dosáhla toho, že děti byly na několik týdnů rodině odebrány. Nakonec se ukázalo, že to byla jen dětská fantazie, prostě si děti mezi sebou něco povídaly. Do rodiny se pak vrátily a jediné, co z toho měly, byl obrovský stres z odloučení od rodičů,“ říká Lorentsen.

Romská komunita v Norsku není zcela homogenní a jednotná – v Oslo například operuje mafiánská skupina, která své vyděračské a násilné aktivity směřuje do vlastních řad. „Policie vás pak neochrání, protože nerozlišuje, kdo je útočník a kdo oběť, pro ně jsme všichni stejní. Řeknou, ať si to vyřešíme sami, a kolikrát ani na zavolání o pomoc neprijedou,“ přibližuje Lorentsen.

TEMNÉ OBDOBÍ DĚJIN

8. dubna 2015 došlo na oslavě Mezinárodního dne Romů v Oslo i díky nemalému úsilí Hasvolla a jeho kolegů k významné historické události. Premiérka Erna Solbergová se norským Romům oficiálně jménem vlády omluvila za rasistickou vyčleňující politiku, která byla uplatňována před druhou světovou válkou a v jejím

průběhu. „Mrzí mě také fatální důsledky této politiky během holocaustu. Je na čase morálně zúčtovat s temným obdobím našich dějin. Stát přiznává svou odpovědnost za chyby, které byly učiněny, a za křivdy na norských Romech,“ prohlásila tehdy.

Vláda také slíbila kolektivní kompenzaci a otevření romského centra – obojí by se mělo dít v úzké spolupráci s romskými reprezentanty. „Romové tento krok velmi vítají. Zároveň jsou i trochu skeptičtí, protože vědí, že mnohé sliby ze strany vlády se v minulosti nesplnily,“ upozorňuje Hasvoll.

Norsko se s Romy v průběhu 20. století opravdu nemazlilo. V roce 1927 přijalo imigrační zákon se zvláštním odstavcem (tzv. Cikánský paragraf), který Romům zakazoval vstup do země. Ve 30. letech byl řadě norských Romů po vycestování do zahraničí odepřen opětovný vstup do země. V lednu 1944 bylo například z okupované Belgie deportováno „Transportem Z“ („Zigeuner“ – Cikán) 62 norských Romů do koncentračního tábora v Osvětimi, kde všichni zahynuli. Ani přeživším koncentračních táborů vláda neumožnila návrat do země, a to ještě deset let po válce.

INTEGRACE

„Cikánský paragraf“ byl po velké vlně kritiky z domova i ze zahraničí zákonem zrušen v roce 1956. V praxi se však zacházení s Romy příliš nezměnilo. Ještě na začátku 60. let žilo i v zimních

měsících mnoho Romů ve stanech a karavanech. „Bydleli ve strašných poměrech, Norové se na ně chodili dívat jako do ZOO, bylo to pro ně exotické,“ přibližuje Hasvoll.

Situace byla neudržitelná – norská vláda proto rodinám nabídla bydlení. Snaze pomoci však chyběl dialog se samotnými Romy – brzy se ukázalo, že adaptace na nový způsob bydlení není vůbec snadná. Na první krok od roku 1972 navázala systematická integrační kampaň v Oslu, která se Romům snažila pomoci s trvalým bydlením, zaměstnáním a vzděláním a zajistit jim rovný přístup k zdravotním a sociálním službám. O rok později vznikl úřad pro romské záležitosti.

V roce 1989 se členové jedné romské rodiny zapojili do velkého podvodu s diamanty. Po tomto tzv. Velkém švindlu se v Norsku náhled obyčejných lidí na Romy hodně změnil. I samotní členové rodiny si raději změnili jména – bratři i synové účastníků. „Jako menšina jsou Romové nechvalně proslulí právě i kvůli podvodu s diamanty – od té doby si značná část majority myslí, že takoví jsou všichni,“ dodává Hasvoll.

Historii i současnost norských Romů mapuje v Oslu unikátní stálá výstava Norvegiska romá-norske sigøynere (Norští Romové - norští Cikáni). „Proč jsou Romové tak skeptičtí k různým projektům od státu?“ ptá se tam jedna cedulka druhé. „Protože nás neberou vážně,“ zní odpověď. ●

Slavnostní otevření výstavy o norských Romech v oselském muzeu.

O ROMA ANDRE NORSKO: LE PARAGRAFOSTAR PAL O „CIKÁŇI“ DŽI KIJO ODMANGL'IPEN

E Jana Baudyšová, Foto: Gorm K. Gaare

„Šaj phenas hoj nane űisavi aver nacija, savi o Nora avka but nakamen, u dikhen pre late imar anglal nalačhes,“ phenel o Balder Audun Hasvoll, poradcas vaš romaűi nacija andro angluno foros Oslo. „Te vareko rodel o kher, čĩ kamel te bešel, abo te cinel o kher, daral te phenel, hoj hin Rom. Te palis kada avel avri, ta imar lenge o kher naden, u phenen dilipena, ča odoj o Roma te nabešen,“ phenel.

Okrem o Roma, save dživen andre Skandinavija imar 16. šele beršestar, sar lenge phenen „Tatere abo „Romani“, save šaj hine deš ezera, mek paš pende andre Norsko ekzistinen aver duj romane lumi. Jekh hin o Roma, save odoj dživenas čirla the aver komunita, kaj bešen o Roma khatar o Balkanos, anglunes khatar e Rumunsko, Bulharsko the Jugoslavijatar.

O Roma so adaj bešen imar čirla hine o Vlachi, save avenas khatar rumunsko than Valašsko, akor sar odoj andro berš 1890 dine avri o lil, hoj le manušen imar našti űiko likerel sar rabi (otroctvi). Akana adaj dživen imar lengere čhave – tiš o vlachi khatar e Slovensko, čĩ o Roma khatar e Španielsko, Belgijatar, Francijatar abo khatar e Švedsko. Vakerel pes pal pandž šel čĩ eűta šel manuša – save bešen nekhbuter andro angluno foros

Oslo. O Roma, save avle načirla hine buter. Šaj hine vaj duj ezera. Andre them chudle te phirel eűa berš pale.

ČHIVEN AMEN SAVORE ANDRO JEKH GONO

O Roma andre Norsko chudle te dikhel sar nacija andro berš 1999. Andro berš 2008 has oficialnones phendo, hoj len vičinen Roma – na sar varekana „Cikáni“. Adadžives hine varesave norska Roma integrimen, aver pen maren bare pharipenena.

„But norska Roma nadžanen mištete irinel, abo te genel, varesave nadžanen, sar kempel te vakerel pro amta, hin len bibacht la diskriminacijah,“ phenel o Hasvoll pal e buűi, savi kerel andro Romtitaktet. Varesave norska Roma phiren but pro droma – palis o čhavore naphiren avka sar kempel andre škola, abo phiren andro jekh

berš andro buter školi. „Kajso dživipen o Roma imar omuken the predal o čhavore phiren pro droma imar ča linaje, sar hin le čhavoren o pradžĩni,“ mek phenel Hasvolleksero kolegas, Alpocino Jasen. Manuš, savo odoj kerelas mek anglal, romano mediatoris o Robert Lorrentsen, tiš dikhelas, sar lenas le čhavoren khatar o fameliji het – prindardi praksija so kerel e inštitucija Barnevemet – savi džanas the andre Čechiko republika, ašundĩ socialno – pravno zaačhiben vaš o čhavore andre Norsko.

„Imar buterval o učitelĩ andre škola, namišto achaluvenas, pal soste o čhavore vakeren, u naphučen lendar, ale džan pro socialno odboris. Thodĩm man andre kauza, kaj e učitelka šunda vareso pal oda, hoj o Roma keren mangavipen imar sar hine o čhavore cikne, vičinda la socialka, u le čhavoren

ile pro paru kurke khatar e famelija. Palis gejlĩ avri, hoj penge o čhavore ča vakerenas o fanzazii. Dine len pale andre famelija, u has olestar ča oda, hoj le čhavoren has baro stresos, jak nahas andre famelija,“ phenel o Lorentsen.

E romaűi komunita andre Norsko nane homogenno the nalikerel paš peste – andro Oslo hin jekh „mafiansko“ grupa, savi kerel bibacht the le Romenge. „E policija palis pal tumende nabajinel, bo savore čhivel andro jekh gono, čĩ keres bibacht, abo čĩ tuke vareso vareko kerel. Phenen, mi o Roma maškar pende keren so kamen, te vičinas te aven, ta naaven,“ phenel kija o Lorentsen.

KALO IDEOS ANDRE HISTORIA

8. apriliste 2015 sar has Maškar-themutno romano džives andro Oslo phenda e premierka Erna Solbergovĩ historicka lava. Mangla le Romen, te prebačinen le rajenge andre vlĩda, lengeri rasisticko the marginalno politika, savi has mujal o Roma anglal dujto baro mariben the sar o mariben džalas. But andre kerde the o Hasvoll the leskere kolega. „Hin mange but pharo, sar fatalno oda has andro holokaustos. Avla o idejos, kana amenge kempel te genel moralne bini the te phandel kada kalo idejos andre amari historija. O rajaripin džanel, hoj hin došalo, u sar le norske Romen lelas palal,“ phenda.

O rajaripen phenda, hoj le Romen

dela kolektivno kompenzacija the phundravela romano centurmos - kala aktiviti kerena jekhetanes romane reprezentantenca. „O Roma hine lošale. No tiš hine čeporo skepticka, bo mištes džanen, hoj lenge o rajaripen imar phenenlas so savoro kerela, u palis olestar űič nahas,“ phenel o Hasvoll. E Norsko andro 20. šel berša čačes lelas le Romen palal. Andro berš 1927 has andre Norsko imigračno zakonos, kaj has irinen (sar phenenas „Cikánský paragraf“), savo le Romen namukelas andre them. Andro 30. berša te džanas o Roma andre aver them, ta len palis namukenas pale andro Norsko. Andro januaris beršeste 1944 has khatar okopačno Belgija deportimen „Transportoha Z“ („Zigeuner“ – Cikán) šovardesthe duj norska Roma andro koncentračno taboris Osvjenčina, kaj savore čore mule. Mek deš berš pal o dujto baro mariben namukelas andre them o Roma, save predžidile o koncentračno taboris.

E INTEGRACIJA

Pro romano paragrafos denas bari kritika andre Norsko the aver thema, ta les andro berš 1956 cirdle tele. Andre praksija dureder le Romen lenas palal. Mek pro agor berša 60. dživenas jevende o Roma avri tel o cerhi, abo andro karavana. „Dživenas but čorikanes. O Nora pre lende phirenas te dikhel, sar andro ZOO, predal lende oda has eksoticko,“ phenel o Hasvoll.

Norsko rajaripen premangelas le Romen, te leske odmuken. O lava phenda e premierka Erna Solbergovĩ.

E Sunita Lakatošovĩ andro kulturno kher andro Oslo Sinsen. Andre ala dživesa kerel jekhetanes avre manušenca e gendi pal romaűe chabena.

E situacija has imar but phari – norsko rajaripen vaš oda nukinda le romenge o khera. Oda has lačo, no űiko le Romendar naphučelas – maj gejlĩ avri, hoj e adaptacija pre nevo dživipen, nane avka loki. Pre kada palis andro berš 1972 has phandli sistematicko integračno kampaűa andro Oslo, savi kamelas le Romenge te del o vast, le lilenca pal o beštipen, la buűaha, le školenca the zdravotno the socialno zaačhiben, avka, sar sakoneske andre them. Jekh berš pal kada has phundrado o amtos vaš romane phučibena.

Andro berš 1989 jekh romaűi famelija has phandli bare budžandĩ-peneha le diamantenca. Pal kada sar phenenas Baro švindlos o gadže pro Roma dikhenas džungales. The o Roma andre adi famelija penge dine aver nava – o phrala, the o čhave so lengere dada kerde kada baro budžandĩpen. „Sar cikűi nacija hine o Roma prindarde pal kada budžandĩpen le diamantenca – akorestar e majorita duminel, hoj ajse hine savore Roma,“ phenel o Havoll.

E historija the adadživesutno dživipen pal norska Roma šaj dikhen o manuša andro Oslo pre unikatno vistava Norvegiska romá-norske sigøyner. „Soske hine o Roma avka skepticka kijo projekta so kerel o rajaripen?“ phučel odoj jekh tabulka avratar. „Bo amen nalen sar paűivale manušen,“ hin phendo pale.

ROMOVÉ U PLZNĚ OBJEKTIVEM NORSKÉHO FOTOGRAFA

Jana Baudyšová, Foto: Gorm K. Gaare (Bělá nad Radbuzou)

„Na Romech mě fascinuje jejich schopnost udržet si kulturní dědictví navzdory tomu, v jak zoufalých životních podmínkách často žijí,“ říká norský fotograf Gorm K. Gaare. Život Romů dokumentoval v Bulharsku, na Slovensku nebo třeba v Bělé nad Radbuzou nedaleko Plzně.

První fotoaparát dostal, když mu bylo šest, v patnácti měl svou první fotokomoru. Fotografii začal studovat v Norsku, později se rozhodl pro studium v zahraničí – tři roky strávil na pražské FAMU. „Nechtěl jsem na nějakou typickou školu do Londýna nebo do New Yorku. Fascinovaly mě země východní a střední Evropy – a tak jsem se v roce 1997 vydal studovat do Prahy,“ říká.

Jedním z jeho témat byl dokumentární projekt o Romech. Seznámil

se s třináctičlennou romskou rodinou žijící v jednom domě v Bělé nad Radbuzou na Plzeňsku a během svých nesčetných návštěv fotografoval její každodenní život.

„Když jsem přišel do České republiky, uvědomil jsem si, jakým podmínkám tu Romové čelí. Problémy s xenofobií, diskriminací ve školách a dalších institucích, velmi špatné životní podmínky. Dlouho jsem váhal, protože jsem byl velký fanoušek Josefa Koudelky, ale nechtěl jsem jít ve

stopách jeho práce,“ přibližuje Gaare, proč si téma vybral.

Později fotografoval Romy na Slovensku a v Bulharsku. „Šlo převážně o vesnice a ghetta, kde byla naprostá chudoba. Byl to pro mě silný zážitek – podmínky pro život tam byly horší než v jakémkoli jiném místě, které jsem kdy navštívil,“ říká. Před rokem vyšla v Oslu kniha „Venku je zima“ s podtitulem o „Romech v Norsku“ (v originále Ute er det kaldt. Om romer i Norge).

Gorm K. Gaare se narodil v roce 1972 v Norsku. Fotografii studoval v Norsku a na FAMU v Praze. Deset let žil v Berlíně, dnes už pátým rokem v Oslu. Pracuje jako fotograf na volné noze pro různé, většinou skandinávské noviny a časopisy.

Gorm K. Gaare ulířá andro berš 1972 andre Norsko. E fotografia študinelas andre Norsko the pre FAMU Prahate. Deš berš dživelas Berlinoste, akana imar pandž berš dživel andre Oslo. Kerel buťi sar fotografos (nakerel andre jekh redakcija) kerel vaš o skandinavská novinki the žurnala.

O ROMA PAŠ E PLZŇA SAR LEN DIKHEL NORSKO FOTOGRAFOS PESKERE OBJEKTIVOHA

Jana Baudyšová, Foto: Gorm K. Gaare (Bělá nad Radbuzou)

„Pro Roma igen kamav oda, savi zor len hin andro pharo the čoro dživipen, te likerel e kultura the purane dajengere the dadengere reguli „ phenenel norskofotografos o Gorm K. Gaare. Pal o romano dživipen kerelas o dokumenta andre Bulharsko, pre Slovensko abo andre Bělá nad Radbuzou paš e Plzňa.

Peršo fotoaparatos chudľa, sar leske has šov berš, sar leske has dešthepandž berš, has les perši fotokomora. E fotogražia chudľa te študinel andre Norsko, palis gejľa andre aver them – u trin berša študinelas pre pražsko FAMU. „Nakamavas pre varesavi tipicko škola, andro Londýnos abo andro New Yorkos. Kamľom te dikhel o thema andre vichodno Evropa – ta vaš oda aviľom te študinel andro berš 1997 ke Praha,“ phenel.

Jekh leskero peršo dokumentarno tematos has o projektos pal Roma. Prindarda jekh famelija, savi bešelas jekhetanes andre jekh kher andro fotos Bělá nad Radbuzou u sar ke lende phirelas, ta len odlelas avka, sar dživenas sako džives.

„Sar aviľom andre Čechiko republika, dikhlom, sar pharo dživipen adaj le Romen hin. E bibacht la ksenofobijaha, e diskriminacija andro školi the pre aver inštituciji, nalačo dživipen. But duminavas, bo nakamavas te kerel oda, so imar kerda but ašundo fotografos o Josef Koudelka,“ phenel paš oda, soske peske kidľa avri ajso tematos.

Palis odlelas le Romen andre Bulharsko the pre Slovensko. „Džalas nekhbuter pal o gava the o ghetta, kaj has nekhbareder čoripen. Pre oda ňikda šoha nabisterava – o dživipen odoj has avka pharo, hoj buter čorikano dživipen mek nadikhlom,“ phenel. Oka berš gejľa andre Norsko avri e gendi „Avri hin šil“ u dujto nav la hin „Pal o Roma andre Norsko“ (andro originalos Ute er det kaldt. Om romer i Norge).

ROMSKÁ LITERATURA JE DOMA NA SÍTI

Lenka Jandáková

K internetu se dnes může připojit většina Romů, řekli si Radka Steklá, Iva Hlaváčková a Lukáš Houdek, zakladatelé spolku KHER (romsky Dům), malého knižního nakladatelství, které se od roku 2012 zaměřuje na elektronické vydávání romské beletrie, odborné a vzdělávací literatury. Díky jejich nápadu nabírá romská literární tvorba druhý dech.

„Odpadají náklady za tisk a distribuci, učitelé si mohou ke knize stáhnout i audiokázky a další materiály a je také mnohem jednodušší dostat knihy, například sdílením na Facebooku, mezi romské čtenáře, a nejen mezi ně,“ vyjmenovává výhody elektronického vydání Iva Hlaváčková, jejíž hlavní starostí je gramatická správnost verzí v romštině. Její slova nepřímo potvrzují i čísla Městské knihovny v Praze: v lednu 2014 se e-kniha Listopad dostala mezi 10 nejoblíbenějších titulů současných autorů a stáhlo si ji tehdy 472 čtenářů.

Zdá se, že vydat příběh z prostředí obchodu se ženami, a vsadit tak na žánr červené knihovny s prvky detektivky, bylo hned na začátku činnosti nakladatelství dobrým tahem. Irena Eliášová však za sebou má již i knihy úspěšně vydané tiskem.

„Určitě se nedá říct, že by nám přicházely stohy rukopisů od neznámých romských autorů, naopak stále hledáme nové, třeba prostřednictvím otevřených výzev,“ říká o původu textů Radka Patočková, a zároveň tak vysvětluje vznik sbírky pohádek Otcův duch (ta již zaznamenala na 2000 stažení) nebo knihy vzpomínkových vyprávění Moji milí. Lukáš Houdek ji doplňuje: „Motivovat ale musíme i zavedené

autory. Přeci jen věnovat se v dnešní době literatuře je spíše prodělečná činnost. Píší o svém volném čase a bez nároku na honorář.“

Spolek KHER se snaží propagovat romskou literaturu formou autor-ských čtení, literárních workshopů a uměleckých dílen pro děti, ale i prostřednictvím známých tváří. Například první publikovanou e-knihu Otcův duch, která vyšla na sklonku roku 2012, pokřtila herečka Bára Hrzánová. Nezbyvá než popřát, aby těch křtů bylo do budoucna co nejvíce!

E-knihy jsou zdarma ke stažení na stránkách <http://www.kher.cz/> a současně dostupné v sekci e-knih například na portálu Palmknihy.cz, v knihovně serveru iDnes.cz nebo stránkách Městské knihovny v Praze.

ROK V ROMSKÉ ARKÁDI

Karolína Ryvolová

Díky KHERu se mezi publikované autory vyhoupl talentovaný Ladislav Husák (*1960) s novelou Žurka, která v době svého vydání bohužel zapadla. Kaleidoskop drobných i obsáhlejších příběhů obyvatel jedné osady je zasazen do bezčasí, které podtrhuje mytičnost vyprávění. Děvče Žurka sice dalo jméno celému textu, je ale jen

jednou z postav. Vajda Béla, drabarňi (tj. tradiční romská léčitelka, pozn. red.) Charvátová, prostáček Šaňo či paramisaris (rom. pohádkář, pozn. red.) Dynka patří k zavedeným literárním typům, které spoluvytvářejí topos romské osady.

Plynutí ročních dob rámuje vyprávění do jednoho roku. Nelze říct, že by jedna dějová linie hrála prim; jednotlivé střípky spíš vytvářejí barevnou tapiserii romského života. Byť je autorovou mateřštinou romština, text je psaný češtinou, již Ladislav Husák vládne bravurně. Z její květnatosti, zvláště ze zdařilé krajinomalby, je patrná autorova výjimečná sečtěllost, i když ho občas svádí k obrazovým klišé.

Husák vyniká v klenutí tematických a dějových oblouků. Idyličností a drobnokresbou rázovitých postavíček se próza řadí k romskému regionalismu, který strhává pozornost od literárního centra k mnohem krevnatější periférii, slabinou je ale naprostá absence konfliktu, kvůli níž textu schází dynamika. V každém případě se na scéně objevil nový, poučený a nadaný romský autor.

Ladislav Husák: Žurka (Praha, KHER 2014)

●

NOVÁ SLOVA V ROMŠTINĚ

Viktor Elšík

Když se světem šíří nějaká novinka, ať už civilizační, spirituální, gastronomická, nebo technologická, putuje nejčastěji spolu s ní i její jméno. Proto má čeština slova jako **škola** původem z řečtiny přes latinu a němčinu, **nirvána** ze sanskrtu, **ananas** z indiánského jazyka tupí nebo **googlovat** z angličtiny. Některé jazyky – nebo lépe jazykové ideologie jejich mluvčích a institucí – se takovým přejímkám příliš nebo vůbec nebrání, jiné jsou purističtější a dávají při pojmenovávání novinek přednost odvozování z existujících domácích slov. Třeba taková islandština má domácí slova nejen pro rozhlas (**útvarp**) a počítač (**tölva**) jako čeština, ale i pro telefon (**sími**), satelit (**gervitungl**), manažera (**framkvæmdastjóri**) nebo mammalogii (**spendýrafræði**).

V romštině je v tomto ohledu situace poněkud komplikovaná. Ve hře je totiž i potřeba pojmenovávat osoby a předměty tak, aby jejich název nebyl srozumitelný neromskému

obyvatelstvu, a tato potřeba se liší nejen podle pojmenovávané skutečnosti, ale i podle dialektu. Ve většině romských dialektů najdeme nesrozumitelné slovo pro policistu a v mnoha pro střelnou zbraň, ale jen některé dialekty se vyhýbají přejímkám při označování „nezávadných“ osob a předmětů, včetně technologických novinek. Zatímco v lotyšské romštině se telefonu říká **dúrrakiribnitko** („dalekomluvný“), ve finské **baxiba** („hudební nástroj“) a ve velšské **kandeski godli** („křik ucha“), centrální romština nemá problém s přejatým **telefonos** apod.

Při našem výzkumu romských nářečí ve střední Evropě jsme na nepřejaté názvy pro moderní technologie v běžné řeči naráželi jen výjimečně. Na Kysucích se vlaku říká sastruňi („železná“), automobilu **verdo** („vůz“) a rádiu či televizi **bašado** („hrající“). I slavný **trastuno čiriklo** („železný pták“ – hádejte, co označuje! – se skutečně někde používá. Zdaleka

nejčastější jsou však přejímky, například pro vlak **vonato(s)** z maďarštiny, **mašina** z nářeční slovenštiny či **pocongós** z polštiny. Někdy je však přejímka v romštině oproti svému zdroji hláskově pozměněna nebo významově posunuta: letadlu se místy říká **ropnalos** (místo **eroplanos**) či **rekelébiko** (místo **repilégipo** z maďarského **repülőgép**), vlaku kolej (doslova „kolej“) a automobilu **taksis** (doslova „taxi“).

Romsky píšící novináři, spisovatelé a další profesionální uživatelé tohoto jazyka pravidelně stojí před dilematem, zda ve svém textu použít přejímku, anebo se pokusit o vytvoření romsky znějícího neologismu, který ovšem nemusí být snadno srozumitelný čtenářům. Pojdme zkusit vymyslet vhodné romské slovo třeba pro nirvánu, ananas a satelit, a když se nám to povede, klidně i pro tu mammalogii! Začal bych diskusí na **Moskeri Gindí**. To je romsky Facebook.

●

